

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/95018>

Please be advised that this information was generated on 2021-09-26 and may be subject to change.

11.79
23

Van de kant Van de straat

Diaconaal jongerenpastoraat
in Limburg

Met bijdragen van

Arthur Borgers
Philippe Cremers
Aloys de Haan
Toine van den Hoogen
Frans Schormans

Redactie

Jan van der Wal

THEOLOGISCH
CAHIER

48

Th.In

NIJMEGEN

31335

**Aan de kant
van de straat**

Diaconaal jongerenpastoraat
in Limburg

Met bijdragen van
Arthur Borgers
Philippe Cremers
Aloys de Haan
Toine van den Hoogen
Frans Schormans

Redactie:
Jan van der Wal

Theologische Faculteit KU-Nijmegen
Nijmegen/Heerlen 1996

11.79.23

Th. In

31335

5

HOOFDSTUK VIJF

Kansloos een verhaal van God vertellen

De parabel van de kansloze jongere

Toine van den Hoogen

1. Verwachtingen

Stel je voor: je hebt een theologische opleiding gevolgd, je bent een doctorandus en je kiest ervoor om te gaan werken in een jongerenproject, met name onder jonge mensen zonder opleiding en met zeer weinig kansen op werk, behept met allerlei problemen waarmee het gebrek aan werk gepaard gaat. Dan kom je in eerste instantie in aanraking met een veld van instellingen met zeer uiteenlopende verwachtingen.

Een parochiebestuur bijvoorbeeld verwelkomt je als degene die uitvoering zal geven aan haar verlangen dat jonge mensen weer terug zullen komen in de kerk; dat vanuit de kerkgemeenschap die zij bestuurt en waaraan zij haar beste krachten wil wijden een brug geslagen kan worden naar de wereld van de jongeren. Je verduidelijkt vanuit de missionair-theologische optie die je je eigen gemaakt hebt tijdens je opleiding, dat je bij voorkeur denkt aan kansarme jongere mensen en in het welgemeende verlangen naar grotere rechtvaardigheid steunt men deze optie maar verwacht eigenlijk toch iets anders: een betere toekomst in en voor de kerk in plaats van meer rechtvaardigheid en grotere gelijkheid in kansen. Je verduidelijkt vanuit de theorie die je in je hoofd hebt, dat het zal moeten gaan om ontmoeting zonder voorwaarden. Maar in een algemene welwillendheid jegens onvoorwaardelijke omgang tussen mensen denkt men toch niet aan buitenlandse groeperingen. Je verduidelijkt dat je je zult willen aansluiten bij het randgroepenwerk, maar je stichtingsbestuur hoort je zeggen dat je een specifieke kerkelijke inbreng in de gesecculariseerde maatschappelijke hulpverlening zult zichtbaar maken. Iemand die begint te werken in het pastoraat voor werkende jongeren, komt terecht in een woud van verwachtingen.

Eén punt wil ik speciaal benadrukken: de kwestie van de terugkoppeling. Nogal eens wordt uitdrukkelijk afgesproken dat de (nieuwe) pastor haar/zijn ervaringen in de wereld van 'de' jongeren zal terugkoppelen naar de parochie. Het blijkt een welhaast onmogelijk te realiseren afspraak te zijn. Want deze stap veronderstelt een bereidheid en vermogen tot daadwerkelijke verandering van de parochie waarop het meestal stukloopt. Het vergt een dermate ingrijpende en riskante verandering dat degene die als 'verkenner' of als pionier naar een 'nieuw land' gestuurd lijkt, zich al spoedig voelt waargenomen als een roepende in de woestijn. En de facto heeft daar nog niemand de erkenning aan kunnen ontlenu dat haar of zijn werk vanuit een profetische verwachting wordt gesteund door de mensen uit de 'achterban'. Ondanks veel theologische reflectie over de profetische taak van een geloofsgemeenschap blijkt de gehechtheid aan de vertrouwde cultusgemeenschap veel taaier dan we (in de theologie) willen weten. Ik meen dat dit een van de redenen is om te pleiten voor een groter organisatorisch verband dan één geloofsgemeenschap meestal bieden kan, een verband waarin ook ruimte aangewezen kan worden voor zo'n vrijgestelde, wiens kosten (salaris e.d.) niet direct en zichtbaar behoeven te renderen in diensten ten behoeve van de cultusgemeenschap.

Nieuwere beelden en opvattingen over de aard en de roeping van een geloofsgemeenschap bevorderen lang niet altijd, zo blijkt uit dit pastoraat ten behoeve van kansloze jongeren, daadwerkelijke ondersteuning van dit soort nieuwe pastorale projecten. Er is behoefte aan een frisse, originele herleving van oude ideeën, bijvoorbeeld uit de geschiedenis van mensen als Cardijn, Vincentius a Paulo, Franciscus van Sales, Don Bosco en uit de geschiedenis van de negentiende-eeuwse onderwijs- en missiecongregaties.

2. Burgerlijke revolutie in de christelijke traditie en kansloze jongeren in onze cultuur

De tot dusver laatste grote revolutie in ónze cultuur, die - met allerlei tegenkrachten in haar kielzog - nog steeds de geloofsgemeenschappen in de westerse wereld in beweging houdt, zou je kunnen omschrijven als een burgerlijke revolutie. Het is mijn opvatting dat die revolutie nauwe-

lijks de realiteit raakt van de kansloze jonge mensen onder wie de theologen werken over wier werk het hier gaat. Deze pastores komen dus, hoewel voorzien van een geweldige dosis eerlijk enthousiasme, al verkeerd toegerust aan de start van hun werk. Beide aspecten van deze stelling zal ik nader toelichten.

Als modern opgeleide theologen zijn zij, door hun westerse afkomst en universitaire vorming, niet alleen in intellectueel opzicht deelnemers aan die burgerlijke revolutie maar in spiritueel opzicht ook pleitbezorgers van de nieuwe mogelijkheden van christelijk geloof in de kaders van deze revolutie. De burgerlijke revolutie heeft hun gevoel aangescherpt van mensenrechten en daarmee verbonden persoonlijke vrijheidsrechten. Ze heeft hen onder motto's als gelijke (onderwijs-) kansen voor allen en hoger onderwijs voor velen in contact gebracht met deze cultuurgoederen en op die wijze leren kijken naar de studie van de theologie. Ze heeft hen ook voorgespiegeld dat een dergelijke studie voortgezet dient te worden in een baan en daarom is het werk onder kansloze jongeren voor hen, deze pastores, ook met reden een 'job', die het verdient om deskundig en met toewijding gedaan te worden. En van beide aspecten, deskundigheid en toewijding, is ook op een duidelijk herkenbare wijze sprake. Een specifiek aspect is dat zij tijdens deze studie veel werk gemaakt hebben van de receptie van uiteenlopende vormen van niet-westerse bevrijdingstheologieën.

Dat is in allerlei gevallen voor dit pastorale werk vruchtbaar gebleken, met name als het gaat om de houding waarmee men dit conflictrijke werk doet. Maar toch heeft het hen op een verkeerd been geplaatst. De burgerlijke revolutie beschouwt onderwijs en vorming immers als de uitoefening van een persoonlijk vrijheidsrecht. En dat heeft ook in belangrijke mate bepaald hoe men de beelden en ideeën uit deze bevrijdingstheologieën heeft gerecipeerd in de studie theologie. De waarde van de persoon als individu wordt bijvoorbeeld beschouwd als de meest centrale waarde in het leven en ook in de geloofsgeschiedenis. De beoordeling van de maatschappelijke en economische structuren wordt getoetst aan dit persoonlijke vrijheidsrecht.

Wanneer ze nu, vanuit het woud der verwachtingen, terechtkomen in pastoraal werk ten behoeve van kansloze jongeren, treffen ze daar groeperingen aan die geen boodschap hebben aan deze persoonlijke vrijheidsrechten en de maatschappelijke en culturele kritiek die daarmee

zijn verbonden. Hun leven, hun geschiedenis en hun toekomstverwachtingen ontleen geen dynamiek aan de burgerlijke revolutie. De dynamieken in hun bestaan worden veeleer gekenmerkt door de noodzaak om te overleven, en wel: te overleven in de juridische en economische, bestuurlijke en hulpverlenende structuren waarmee de dragers van deze revolutie hun bestaan en dat van hun kinderen hebben gestructureerd. Het leven van vele jonge mensen waarmee deze theologen in contact komen, wordt veeleer bepaald door vragen als: hoe komen we onze tijd door, waarvan kan ik vandaag eten, wat moet ik doen om een uitkering te verwerven of te behouden, waar kan ik wonen? Dat zijn, blijkens de ervaringen van deze jongerenwerkers-theologen, dagvullende en benauwende kwesties en vele van hun activiteiten blijken vooral zinvol omdat ze de druk van dit soort overlevingsacties tijdelijk verminderen.

Maar ze zijn er, zoals beschreven, aanvankelijk nauwelijks voor toegerust. Kennelijk moeten ze dit vak al doende leren, wellicht eerst meer afleren dan aanleren, tot in het taaleigen. De vraag bijvoorbeeld 'waar heb je gezeten' betekent nooit: 'waar heb je gewerkt', maar bijna altijd: 'in welke gevangenis heb je gezeten?'

Ze zijn er niet voor toegerust. Dat betekent ook dat ze de theologische taal ontberen waarmee je het zou kunnen hebben over God. 'Ontmoeting', een door theologen en in theologische opleidingsprogramma's frequent gebezigde term, is eigenlijk geen woord dat anders dan in het 'Jargon der Eigenlichkeit' ontwikkeld en gebruikt is. Het past dus niet in een 'jargon van het overleven'. Ontmoeting veronderstelt veelal dat je jezelf beschouwt als een persoon, iemand die zijn persoonlijke vrijheidsrechten kent en gerespecteerd weet en die weet heeft van die van de ander en beseft dat persoonlijke vrijheidsrechten er niet zijn om jezelf op een eiland terug te trekken. Maar wat betekent 'ontmoeting' als je zwerft, of een kansloze jonge allochtoon bent, of iemand die met zijn achttien jaren alleen nog maar bekend staat als een druggebruiker?

Deze theologen leggen grote nadruk op het uiterst voorzichtige kennismaken en laten merken dat je te vertrouwen bent. Het zijn processen waarmee hun werkzaamheden onvermijdelijk moeten starten. Je gezicht wordt onderzocht, je wordt benaderd als een 'praatpaal', als iemand die slaagt in iets wat de ander niet klaar krijgt: een formulier correct invullen, erover praten met de functionaris van de sociale dienst, een bezoek aan de tandarts regelen.

Hoe beter je als jongerenwerker-theoloog in de gaten krijgt dat het deze jonge mensen te doen is om dergelijke dingen - steeds weer broodnodig en tevens altijd weer 'en passant' - hoe indringender je jezelf en je collega's gaat vermoeien met de vraag: is dit nu 'pastoraat'? Vallen dit soort activiteiten onder een omschrijving van pastoraat die je kunt aantreffen bij kerkelijk verantwoordelijken voor het pastoraat of in handboeken uit je opleiding? Je bestuur vraagt je niet zelden om ook eens taken te willen uitvoeren in de cultusgemeenschap die de geloofsgemeenschap (ook) is.

De bisschop wil ook wel graag herkennen dat je je werk doet in aansluiting bij het parochiële pastoraat. En de handboeken leggen veel nadruk op opbouw en gemeenschapsvorming. Maar de aard van je contacten lenen zich vaak niet voor opbouw, noch voor gemeenschapsvorming. Toch vragen 'jouw' mensen je wel eens om een woord te spreken bij een crematie of zelf de uitvaart te leiden. En ze verwachten echte belangstelling van je in het lief en leed van hun leven. Doe je dan aan pastoraat, wanneer je iemand helpt bij een loket? Wanneer je een ruzie beslecht tussen vertegenwoordigers van hulpverlenende organisaties, verricht je dan je pastorale taak? Wanneer je zelden of nooit door 'jouw' mensen aangesproken wordt als 'pastor', ben je het dan eigenlijk wel? De opdracht van 'weleer', een opdracht die je als een pionier in een vreemde wereld wegstuurde, wordt ook zelden door de opdrachtgever voldoende stevig aan je voorgehouden. Je moet zelf voor deze 'subversieve herinnering' opkomen, en voor de daad die bij dit woord hoort.

3. Jongerenwerker-theoloog, een nieuwe naam voor een onmisbaar beroep

Doordenkend op de tradities waarmee namen verbonden zijn als die van Cardijn, Vincentius a Paulo, Franciscus van Sales, Don Bosco, voorbeelden herinnerend uit de geschiedenis van onderwijs- en missiecongregaties, moeten we wellicht zeggen dat het er helemaal niet om gaat of het werk van deze theologen wel of niet als 'pastoraat' betiteld dient te worden. Is er in de geloofsgemeenschap niet altijd veel meer werk verricht - ook door vrijgestelden en beroepshalve daarvoor opgeleide en aangestelde vrouwen en mannen -: veel meer werk dan

alleen ‘*pastoraal werk*’? Het antwoord is ondubbelzinnig positief. Daarom heb ik het hier ook steeds over een ‘*jongerenwerker-theoloog*’. Dat doe ik niet om hun beroepsmatige keuzes, noch om de beleidsmatige keuzes waarop hun aanstellingen berusten, te diskwalificeren. Het gaat om zaken die in de geloofstraditie en in de geloofsgemeenschap van doorslaggevend belang zijn. En het gaat om een werksoort in en namens de geloofsgemeenschap die onmisbaar is.

Maar met mijn afwijkende term wil aandacht vragen voor een specifiek ecclesiologisch en pastoraal probleem dat juist door deze werksoort en de ervaringen daarmee wordt opgeroepen. Dat brengt ons nog tot een verder aspect van de doorwerking van de burgerlijke revolutie in de tradities van het (westerse) christendom.

In de westerse kerken, ook in de Katholieke Kerk, is een breed gedragen (hoewel nooit onbetwist gebleven) gedachte gaan leven dat de kerk in haar werkzaamheden niet meer dient op te treden vanuit het besef dat ze in beginsel de gehele cultuur en samenleving zou moeten omvatten. Nog maar een enkele generatie geleden was dit laatste besef nog heel levendig, met name in de Catholica in het Westen, ook ten onzent. Ik geef daarvan twee voorbeelden. Nog in 1959 verscheen in Nederland een boek als ‘*De mens in zijn wereld. Synthese van het menselijk leven*’ (‘s-Gravenhage 1959). In het voorwoord wordt verduidelijkt dat het de lezer van dienst wil zijn in diens streven ‘naar de katholieke synthese van het menselijk leven’. In diezelfde tijd werden aan de Katholieke Universiteit nog vele katholieke priesters opgeleid in wetenschappen als natuurkunde, letterkunde en andere disciplines (dus andere dan theologische disciplines) en waren verschijnselen als de ‘priester-leraar’ en de ‘priester-dichter’ heel normaal.

Dat het Tweede Vaticaans Concilie zichzelf omschreef als een ‘pastoraal’ concilie, was de uitdrukking van een ingrijpende verandering in het ‘zelfverstaan van de kerk’, zoals mensen als Rahner, Haarsma en vele anderen - in Heerlen aan de toenmalige HTP bijvoorbeeld Manders - graag zeiden. De zending van de Kerk werd nadrukkelijk als een pastorale zending geherformuleerd. De oude leer over de ‘dubbele finaliteit’ van het christelijk leven - een natuurlijk doel en een bovenna-tuurlijk doel - en de daarmee samenhangende ordening van aspecten in de zending van de kerk verdween. De kerk werd veeleer omschreven als ‘sacrament van heil’ en kon daarmee ten volle de autonomie van de

menselijke werkelijkheid beamen en tevens ten volle de heilshistorische gerichtheid van alle werkelijkheid verkondigen. Voor het werk van theologisch opgeleide en in en wegens de Kerk aangestelde mensen betekende dat overigens vooral dat dit werk haar theologische verankering en haar feitelijke toespitsing kreeg in taken die gericht waren op pastorale hulpverlening en opbouw van de geloofsgemeenschap.

Het werd door de deelnemers aan die historische verandering beleefd en verdedigd als een weldadige toespitsing, weldadig als een herbronning aan het oorspronkelijk karakter van de zending van de Kerk en aan de oorspronkelijke boodschap en praxis van Jezus Christus. Wanneer nu, enkele decennia later, katholieke leken theologen met een voltooide opleiding en vorming een baan accepteren in een jongerenproject in en vanwege de geloofsgemeenschap, zullen ze niet meer terug kunnen noch willen vallen op de oude leer over de dubbele finaliteit van de zending van de kerk en zijn ze - door toedoen van hun beroepsmatige en spirituele vorming het als vanzelfsprekend gaan beschouwen dat ze dit werk verstaan als *pastoraal* werk dat gericht is op pastorale hulpverlening en gemeenschapsopbouw.

Dat brengt evenwel - zodra ze de werkelijkheid van kansloze jongeren bewust opzoeken - ook grote dilemma's aan het licht. De ervaringen met en opmerkingen over het als openbare zorg en dienst van overheidswege georganiseerde straathoekwerk getuigen daarvan. Dit soort werk veronderstelt een aantal beelden, praktijken en ideeën over bijvoorbeeld de relatie tussen staat en samenleving en maatschappelijke hulpverlening die in de op pastoraat gerichte theologische reflecties nog nooit gerecipieerd zijn. Maar de oude beroepstypen van de priester, broeder of zuster die lid waren van een onderwijscongregatie of die werkten in 'achterbuurten' (zoals dat toen nog heette), of van de missionaris die in een niet-westers land putten slaat of schooltjes bouwt, zijn evenmin meer voorhanden. En het beroep op bevrijdingstheologische opties biedt wel enig soelaas, maar niet voldoende. Deze opties kwamen immers tot stand in een context die maar zeer ten dele gekenmerkt wordt door aspecten van de westerse burgerlijke revolutie.

De jongerenpastores ontmoeten dus mensen die - anders dan zichzelf - maar zeer ten dele doortrokken zijn van de westerse burgerlijke revolutie en zij - deze pastores - zijn maar zeer ten dele in hun opleiding toegerust geraakt om dergelijk werk te doen. Dit 'pastorale' jongeren-

werk vergt derhalve een hoge mate aan energie, vindingrijkheid en originaliteit.

4. Presentie en nabijheid: uitgangspunt of oogmerk?

In dit hoofdstuk wil ik verder ingaan op het motto van de presentie, een motto dat in de reflecties van de drie jongerenpastores een belangrijke rol speelt. Mijn vermoeden is dat dit motto hen danig parten speelt, hoewel ze er begrijpelijkerwijs veel waarde aan hechten.

Aan presentie wordt veel waarde gehecht. Ze verstaan het als '*nabijheid*' en ze beschrijven dat hun ontmoetingen met kansloze jonge mensen daarmee beginnen: ze beginnen met het onvoorwaardelijk aanwezig zijn. Van daaruit komt het tot praxis, zo beschrijven ze. En ze maken duidelijk dat die praxis geboren wordt vanuit problemen op één of meer van de leefgebieden, problemen waarvoor zij, deze jongerenwerkers-theologen, blijken een oplossing te kunnen aandragen. Hun oogmerk in het beroepsmatig handelen drukken ze uit met het woord '*persoonswording*', namelijk: het helpen bevorderen dat deze jonge kansloze mensen een persoon worden.

Waarom zou dit alles hen nu parten spelen? Aan idealisme ontbreekt het hen niet; noch aan realisme. Maar het gaat me bij de bewering in kwestie ook niet om hun houding. Het gaat me om de vraag naar de relatie tussen het oogmerk van hun handelen en de context ervan. Presentie, nabijheid en persoonswording zijn drie begrippen die nauw samenhangen met het subject-begrip dat zo'n belangrijke rol is gaan spelen in de burgerlijke revolutie. In de theologie - ook in de wetenschappelijke en spirituele vorming van deze jongerenwerkers-theologen - is reeds ettelijke decennia veel onderzoek gedaan naar de herkomst en de kenmerken van dit subjectbegrip. Daardoor is naar voren gekomen dat mensen slechts inzicht krijgen in hun subject-zijn door middel van contrastervaringen: ervaringen van het tegendeel van subject-zijn. Armoede, afhankelijkheid en onrecht zijn zulke contrastervaringen en de levensgeschiedenissen van kansloze jonge mensen geven vele voorbeelden ervan. Maar het theologisch toegepaste subjectbegrip blijft - in het schetsen van het contrast tussen wat de werkelijkheid is (van bijvoorbeeld kansloze jonge mensen) en wat de norm is (vrijheid, aanwe-

zigheid, persoonswording) toch een norm stellen: zichzelf zijn. En dat 'zichzelf zijn' is een 'praktische' categorie (die zich bijvoorbeeld realiseert op uiteenlopende levensgebieden) en tevens een theoretische categorie: dat wil zeggen dat het reflectie over en een bewuste relatie tussen 'mij' en 'zelf' impliceert. Ik versta onder 'mij': de rollen die ik vervul: degene die ik ben in de ogen van anderen, en ik versta onder 'zelf': de alleen in mijn geschiedenis aan te treffen en in die rollen herkenbare maar nooit daarmee samenvallende unieke aanwezigheid die ik ben. En die praktisch-theoretische norm roept - mede in het werk van deze jongerenwerkers-theologen - de meeste vragen op bij het oogmerk van het handelen in hun werk. Is deze norm wel reëel in een context waarin het leven met name door 'overleven' beheerst lijkt te worden? Is het niet idealistisch (in de zin van: irreëel) dat er steeds de actualiseerbare mogelijkheid van een relatie tot zichzelf wordt aangenomen, wanneer verdieping van het leven eerder tot uiting komt in de 'kunst van het motoronderhoud' dan in een traditie van 'zen' (vergelijk Robert Pirsig)? Is het wel verhelderend om zo (in termen van contrastervaringen) te denken over de levensgeschiedenis van deze kansloze jonge mensen, wanneer de enige stabiliteit van hun leven lijkt te bestaan in het zwerfen?

In de titel van dit hoofdstuk maak ik een onderscheid tussen '*uitgangspunt*' en '*oogmerk*'. In het licht van bovenstaande vragen kun je je in gemoede afvragen of presentie, nabijheid en persoonswording in de reflectie over het werk van jongerenpastores wel de status kunnen hebben van een uitgangspunt. Ik betwijfel dat in hoge mate. Een uitgangspunt van handelen veronderstelt toch minstens een houvast in de realiteit. Men zou de betreffende woorden wellicht kunnen opvatten als omschrijvingen van het oogmerk van handelen. Maar in dit geval laat men het toch nog na om na te denken over de vraag of 'overleven' als categorie niet een veel werkelijkheidsnabijer begrip vormt. De Duitse theoloog Johann Baptist Metz heeft veel geschreven over 'subject worden voor God', als een theologisch begrip dat het subject-begrip van de burgerlijke revolutie kritisch wil verwerken. Ik zal nu - vanuit dit jongerenwerk door theologen - nadenken over 'overleven voor God'.

5. Verhalen over God blijven vertellen

Vanuit de Schriften van het Oude en Nieuwe Verbond denkend, zou ik willen wijzen op twee begrippenparen die dienstig kunnen zijn om - handelend en denkend *vanuit* de leefwereld en de systemen waarin jonge kansloze mensen in *onze* cultuur verkeren - het bestaan te doordenken als een bestaan naar God toe. Het gaat in beide begrippenparen om uitdrukkingen vanuit onze ervaring die in de joodse en christelijke verhalentradities ook geijkte begrippen bleken te zijn om God ter sprake te brengen. Het mysterie van het bestaan ter sprake willen brengen, gebeurt in deze tradities op haar beste momenten overigens niet omdat daardoor de levensverhalen van mensen, in ons geval: jonge kansloze mensen, dan pas 'voltooid' zouden zijn. En het is ook niet zo dat de term 'jongerenpastoraat' - zo deze al voldoende geëgend zou zijn om het werk te typeren van de drie jongerenwerkers die hier aan bod komen - uit zichzelf pas gedefinieerd en daarmee voltooid zou zijn wanneer ze geijkte taal vinden om het levensverhaal van jonge, kansloze mensen af te ronden met een 'verhaal van God'. Het gaat me er veeleer om het 'verhaal' van kansloze jonge mensen *als* een parabel te verstaan in de traditie van Oude en Nieuwe Testament. De Schriften zijn eigenlijk een nooit voltooibare, maar immer tot doorvertellen van *nieuwe* levensverhalen uitnodigende canon van verhalen omtrent mensen die ook *als* verhalen omtrent God opgevat kunnen worden. Dus ik wil vertrekken vanuit hetzelfde motto als deze jongerenwerkers - theologen: 'vertel ons hun verhaal'.

Het *eerste* begrippenpaar dat ik in herinnering wil roepen is: '*rechtvaardigheid en barmhartigheid*'. Zoals bekend, is het in de Schrift een doorslaggevende manier om over het bestaan te vertellen, en omtrent het bestaan in zijn uitzicht op God, door te vertellen over rechtvaardigheid. En over rechtvaardigheid wordt, meen ik, op twee manieren verteld. Er zijn allereerst vele verhalen, met name bij de profeten, over rechtvaardigheid die onrecht doorbreekt. Het handelen op de markt, het handelen voor het gerechtshof, het handelen in man-vrouw-relaties, het handelen in de tempel: het zijn evenzovele verhaal-situaties die stof bieden (aan het toenmalige leven ontleend) om de onherroepbare urgentie van rechtvaardigheid naar voren te brengen als een te realiseren toedracht die het leven pas tot een waarachtig menselijk leven maakt. En

er zijn bovendien verhalen over rechtvaardigheid, vooral in teksten uit de wijsheidstradities, die handelen over rechtvaardigheid die de onmacht over zoveel onrecht helpt te weerstaan. Onrecht - en ook de Schriften spreken vanuit eeuwenlange geschiedenissen van ervaring met onrecht - is immers zelden een incidentele toedracht. Ervaringen met onrecht veranderen mensen van binnen en één van die veranderingsprocessen uit zich in machteloosheid. Verhalen over straatarme bedelaars en hoeren, verhalen over verachte vreemdelingen en over miskende profeten uit eigen land laten zien dat onrecht lang niet altijd daadwerkelijk uit de wereld geholpen kan worden en dat mensen toch overeind kunnen komen en blijven.

In de verhalen van jonge kansloze mensen zijn verschillende aspecten te herkennen die deze verhalen kunnen plaatsen in de traditie van dergelijke verhalen over rechtvaardigheid. Veelvuldig hoort men over jonge mensen die elke keer opnieuw - vaak ook door hun eigen ouders en familie - buiten de deur gezet worden en die - ook binnen de structuren van de maatschappelijke hulpverlening - 'in de grond geduwd' worden. Soms zijn het verhalen die wijzen op een onrecht dat daadwerkelijk (gedeeltelijk) uit de wereld geholpen kan worden. Nogal eens zijn het verhalen die vertellen over een lange, uitzichtloze geschiedenis. Het is met God niet alleen als met een arme weduwe die haar hele huisje doorzoekt naar een verloren muntje maar ook als met een vrouw die niet meer naar een tandarts durft, zich ten einde raad tot een jongerenwerkster-theologe richt om met haar mee te gaan naar deze arts en haar (achteraf) vraagt of zij dat wel buiten haar werktijd mocht doen van haar baas. Waarom zou het verhaal over de vrouw die haar muntje kwijt was wél als parabel over het leven en over God en het leven verstaan worden, maar het verhaal over de vrouw die niet meer naar tandarts durfde gaan, niet als een parabel verstaan kunnen worden? Is er een groot verschil tussen het verliezen en (terug)vinden van een drachme en het verliezen en (terug)vinden van medische hulpverlening? Zeker is er een groot verschil en dat verschil wordt door tal van contextuele factoren bepaald.

Met iemand als Schillebeeckx zou je deze verschillen *conjunctureel* kunnen noemen. Maar de structuur van verliezen en vinden die steeds vanuit de Schrift als een geëigende manier gegolden heeft om het bestaan (ook) als een bestaan naar God toe ter sprake te brengen, zou men, de

termen van deze theorie van Schillebeeckx aanhoudend, een *structureel* kenmerk van deze 'God-talk' in het spoor van Jezus kunnen noemen.

Het *tweede* begrippenpaar dat ik wil presenteren, wordt gevormd door '*verbond en gericht*'. Vooral het feit dat ik hier het beladen woord 'gericht' noem, kan bij menig lezer verbazing wekken. Maar men behoeft het in bijbels perspectief geenszins te koppelen aan een zwartgallige, pessimistische en met menselijke vrijheid strijdige voorstelling van voorbestemming. Het gaat immers over verhalen waarin duidelijk gemaakt wordt dat de individuele geschiedenissen van mensen in een groter verband staan waarin ieder aanspreekbaar blijft voor de keuzes die je in je leven maakt.

'Gericht' is eigenlijk een metafoor waarin tot uitdrukking komt dat de concrete vrijheid van een mens wordt gerespecteerd ten einde toe. En dat 'gerespecteerd worden' heeft twee aspecten. In de metafoor gaat het om de fundamentele erkenning van ieders blijvende verantwoordelijkheid als een doorslaggevende en blijvende blijk van menselijke waardigheid. En er is oorspronkelijk ook een dimensie van verzet mee verbonden. Het geweld dat je ondergaat en doorstaan moet, zal niet kunnen bewerkstelligen dat jouw persoonlijke recht en jouw waarheid vernietigd kunnen worden. De verbeelding van het 'gericht' heeft niet zozeer de betekenis van een 'boekhoudkundige' afrekening, maar een eschatologisch perspectief op je leven en de keuzes en beslissingen die je daarin hebt genomen.

Op deze wijze verstaan zeggen de verhalen over 'gericht' dat een mens een heilige (geworden) kan zijn of een verdorde boom; ze zeggen dat het aan niemand van mijn medemensen toekomt om eindoordelen over mijn leven te geven, ze zeggen dat er altijd verwachtingen en zelfs hoop omtrent de bestemming van mijn leven zal blijven worden uitgesproken, dat ik nooit verga zoals dingen en dieren in het niets kunnen oplossen. En binnen deze beeldentraditie passen ook de verhalen van jonge kansloze mensen over verlangen en verwachtingen omtrent vriendschap en een stabiele relatie, over een kind krijgen en over leren dat daadwerkelijk tot arbeid zal voeren.

Nauw verbonden met de vorige traditie van beelden is de traditie van verhalen over een 'verbond'. Wellicht zijn dit soort verhalen wel de meest alomvattende die in de Schriften omtrent het leven van mensen en hun leven naar God toe te vinden zijn. Het gaat over zeer uiteenlopende

ervaringen: ervaringen met een pact tussen mensen dat met herinneringen aan offers meer nog dan met formele bepalingen duurzaam onderbouwd wordt: ervaringen met trouw van de een jegens de ander die niet meer steunt op ruilverhoudingen waarin de trouw van goederen of diensten afhankelijk gemaakt wordt: ervaringen van risico's tot de dood omdat niets boven trouw aan die ene gaat. Deze en dergelijke ervaringen zijn in de bijbelse tradities ontegenzeggelijk hoogtepunten voor mensen wier leven getekend wordt door de drift en dwang van het overleven.

In dergelijke verbondservaringen ontdekt men de diepte van het eigenlijk leven en dat van anderen, men gaat deze en dergelijke ervaringen boven alle anderen plaatsen en het worden metaforen bij uitstek om omtrent God verbeeldingen te maken, verbeeldingen die willen zeggen dat God onze ervaringen blijvend draagt, aan de oorsprong ervan staat en op die 'momenten' blijkt te richten, en dat deze ervaringen aan het leven een hoopvolle toekomst verbinden die de zin ervan in overwegende mate bepaalt. Een kruik water, juist wanneer je erg veel dorst hebt, de beleving van een regenbui in dorre streken, en bovenal ervaringen met vrienden, vriendinnen en geliefden zijn beelden bij uitstek geworden om het menselijk leven in z'n dynamiek naar God toe te verbeelden, en om de stoutmoedige en tegelijk troostrijke gedachte aan de wending van God naar ons toe uit te drukken. Altijd hebben voor mensen die moeten overleven - ook nu: vanuit de ervaringen van jonge mensen die kansloos zijn - deze ervaringen behoort tot het jargon van overleven. Altijd zijn het beelden gebleken waarmee men God kon verbeelden. Altijd zijn het uitdrukkingen gebleken waarmee het overleven voor God ter sprake gebracht kon worden.

6. Identiteit en zending

Verschillende malen heb ik laten merken de vraag ernstig te willen nemen of het werk van de jongerenwerkers-theologen in deze bundel wel als *pastoraal* werk dient te worden aangemerkt. Deze stellingname zal ongetwijfeld heel wat vragen opwerpen. Eén van deze vragen lijkt me te zijn of je met de door mij uitgesproken twijfel de toch al moeizaam bevestigde en bevochten positie van dit soort werk, zeker in het bisdom

Roermond, niet ondergraaft. Ik zou een paar opmerkingen daarover willen maken, tot slot van deze bijdrage.

Ten eerste zou men kunnen opwerpen dat je hun werk onzichtbaar maakt naast van collega's uit het maatschappelijk werk, straathoekwerk, hulpverlening e.d. Ik denk dat deze vrees onterecht is. Stel: een jongerenwerker-theoloog krijgt de vraag wat hij nu anders doet dan een straathoekwerker? Ik meen dat het een volkomen terechte vraag is. Maar het antwoord daarop dient even functioneel te zijn als de vraag luidt: de opdracht en opdrachtgever van het werk van de jongerenwerker-theoloog bepalen welke diens functionele identiteit is. Als de identiteit een probleem is, hetgeen heel goed voorstelbaar is, ligt dat probleem daar en alleen daar.

Wanneer blijkt dat het eigenlijk gaat over de vraag welke taak een theoloog in zulk werk dan heeft, dan zal deze dienen te verduidelijken dat het de eigen specifieke bekwaamheid is om - vanuit dat maatschappelijk werk in de brede zin komend en luisterend naar de verhalen van 'zijn' of 'haar' mensen, deze verhalen te verstaan op hun bevrijdende, verdiepende, troostrijke of machteloosheid bestrijdende, politieke en existentiële strekking als verhalen die staan in de verhalentraditie van Oude en Nieuwe Testament die bewaard zijn gebleven in de christelijke geloofsgemeenschappen. Aan het verbinden en herinneren van deze soort verhalen kleven - vanuit en met het oog op die tradities - heel wat maatschappijkritische en kerkkritische aspecten. Maar het gaat ten diepste om deze verhalentraditie en haar altijd weer vertelbare beelden.

Ten tweede wil ik nog erop wijzen dat christelijke geloofsgemeenschappen voor de behartiging van hun zending niet alleen vrouwen en mannen behoeven die diaconale en pastorale, besturende en leidende taken in en ten behoeve van die gemeenschappen verrichten. Zending kent verschillende dimensies. Is het niet zo dat de naar binnen gerichte dimensies eigenlijk ten dienste staan van de naar buiten gerichte dimensies? De opbouw van en dienst aan de gemeente dient er toch toe om de dienst van de Jezustraditie aan allen en aan de wereld mogelijk te maken?